

Talehandling og tekst

Peter Widell
Aarhus Universitet

1. Indledning

Idet jeg ved "genre" i det følgende vil forstå *tekstgenre*, og ikke fx filmgenre eller musikgenre, vil jeg med udgangspunkt i *talens almenpragmatiske betingelser*, sådan som de behandles inden for pragmatisk tekstteori, forsøge at afklare spørgsmålet om, hvorvidt en tekst er (a) en sekvens af talehandlinger (hvor hver talehandling stort set svarer til udtryksenheden en helsætning), (b) en hierarkisk struktur med én overordnet talehandling eller (c) såvel en sekvens af enkeltstående talehandlinger som en hierarkisk struktur med én overordnet talehandling.

Det er min tese, at tekster med en vigtig undtagelse – som jeg skal komme ind på senere (se afsnit 4) – skal forstås som angivet i punkt (c), altså at tekster på én og samme gang er en sekvens af talehandlinger og en hierarkisk struktur med én overordnet talehandling. For at indse, hvordan det kan forstås kræver det imidlertid, at talehandlingsbegrebet bliver belyst nærmere.

Spørgsmålet om forholdet mellem talehandling og tekst er i den seneste tid behandlet af flere skandinaviske sprogforskere, bl.a. Ib Ulbæk (2009), Kjell Lars Berge (2010), Jan Svensson (2010), Ole Togeby (2010) og Simon Borchmann (2010).¹ Så vidt jeg kan se, er der problemer med alle de forslag, der bliver peget på i artiklerne. Efter min mening skyldes det en række grundskavanker

¹ Debatten foregår også internationalt. Her vil jeg henvise til en række artikler i Tsohatzidis (2007), del II. I artiklen her vil jeg holde mig til den skandinaviske diskussion.

ved talehandlingsbegrebet, som kan føres tilbage til en ukritisk videreførelse af den klassiske talehandlingsteori (John L. Austin (1997 (1962)), John R. Searle (2001 (1965); 1969)).

For at sandsynliggøre min tese om sammenhængen mellem talehandling og tekst bliver jeg indledningsvis nødt til kort at komme ind på de skavanker, jeg mener knytter sig til det klassiske talehandlingsbegreb, og give et kort rids af en ny teori om talehandlingen, jeg har udviklet. Det gør jeg i afsnit 2. Med baggrund i denne nye teori vil jeg dernæst i afsnit 3 kritisere de hidtidige forsøg på at redegøre for forholdet mellem tekst og talehandling. I et kort slutafsnit vil jeg endelig kort resumere mit hovedstandpunkt.

2. Talehandlingsteori

Inden for klassisk talehandlingsteori opereres der med et lagdelt talehandlingsbegreb. I en talehandling er det ifølge Austin (1997 (1962)) altid muligt at identificere tre distinkte talehandlinger: En *lokutionær handling* (eller *lokution*), en *illokutionær handling* (eller *illokution*) og en *perlokutionær handling* (eller *perlokution*). Siger jeg i en given situation:

- (1) “Jeg kommer i morgen”

kan det i en bestemt kontekst ses som et løfte om at komme (på det tidspunkt, der i forhold til talesituationen vil være) i morgen. Her vil selve det at sige de ord, jeg siger, med den betydning, ordene har på dansk, ifølge Austin være det samme som at udføre en lokutionær handling, mens den illokutionære handling herudover kræver, at den lokutionære handling bliver kontekstualiseret som et løfte *i og med* udførelsen af den tilsvarende lokution (og forstået som sådan af modtager). Hvad endelig den perlokutionære handling angår, omfatter den specielt den sluteffekt, jeg tilstræber at opnå hos modtager ved hjælp af min illokutionære handling, heriblandt i (1) at fremkalde en forventning hos modtager om, at jeg kommer (og at han evt. bliver glad for det). De tre typer talehandlinger er tæt forbundne i den forstand, at den perlokutionære handlings succes er afhængig af den illokutionære handlings succes, og den illokutionære handlings succes igen af den lokutionære handlings succes. Da Austins begreb om lokution

er uklart, har Searle (1968) foreslået, at "lokution" erstattes med "proposition", som han så definerer som den del af talehandlingen, der forbliver konstant under en udskiftning af forskellige illokutionære kræfter, IK, med hinanden:

(2) IK (proposition)

hvor "proposition" står for en vilkårlig proposition, og "IK" står for én af de mulige illokutionære talehandlingstyper, propositionen vil kunne forbindes med. Searle (1979 (1975):12-20) hævder, at det er muligt at skelne mellem fem grundtyper af illokutioner, nemlig henholdsvis *assertiver*, *kommissiver*, *direktiver*, *ekspressiver* og *deklarationer*, svarende til fem grundlæggende typer af vellykkethed, nemlig henholdsvis *sandfærdighed*, *forpligtethed på egen fremtidig handling*, *forpligtethed på at kunne få modtager til at udføre en fremtidig handling*, *vederhæftighed* samt *korrekthed i udførelsen*. De er alle udtryk for en såkaldt *performativ analyse* af talehandlingen (Austin, Searle), ifølge hvilken talehandlinger ikke forholder sig til forud eksisterende kendsgerninger, men tværtimod skaber eller konstituerer nye kendsgerninger i verden i form af talehandlinger af de nævnte fem typer: At sige "Jeg kommer i morgen" er *eo ipso* at afgive et løfte om at komme i morgen.

Denne klassiske analyse af talehandlingen er blevet angrebet af flere. Paul Grice (1989 (1975)), Peter F. Strawson (1971 (1964)), Stephen Schiffer (1972) har ment, at talehandlinger blot er almindelige instrumentelle handlinger alene byggende på sofistikerede udgaver af afsenders kommunikative intentioner. Andre har blot modsat sig den performative analyse af talehandlingen. Kent Bach & Robert M. Harnish (1979:203) ligger i forlængelse heraf. Ifølge Bach & Harnish, som er de kritikere af den klassiske talehandlingsteori, jeg overvejer, vil holde mig til i det følgende, refererer afsender blot reflektivt til det, han gør, for at få modtager til at drage visse slutninger med udgangspunkt i beskrivelsen. Han skaber ikke talehandlingen i og med sin tale. Forholdet er ikke konstitutivt. En lignende opfattelse finder vi hos Donald Davidson (1979): Siger jeg "Jeg kommer i morgen", siger jeg ifølge Davidson (under de rette kontekstuelle betingelser): "Jeg-komme-i-morgen. Det er et løfte."

I Widell (2001; 2010) har jeg også stillet mig kritisk over for Austins og Searles performative analyse. Min kritik går dog i en noget anden retning. Jeg er enig med Bach & Harnish i, at i talehandlinger, hvor det er eksplicit angivet, hvilken talehandling der er tale om, er det korrekt at tale om, at noget konstateres. I sådanne sammenhænge vil jeg se de eksplicitte angivelser som *metaassertiver*, dvs. som assertioner om, hvordan de primære propositioner skal forstås. Fx ser jeg alle såkaldt eksplicitte performativer af typen “Jeg X'er hermed over for dig, at ...” (Austin (1997 (1962):60ff;96ff) eller alle såkaldt primitive performativer (Austin 1997 (1962):98ff), fx imperativformen i “Gå!”, som sådanne metaassertiver. Deres kommunikative funktion er at *tydeliggøre* afsenders intention for modtager om, at det sagte skal forstås som en påstand, et løfte, en hensigtserklæring eller her: en ordre.

Imidlertid er jeg på ingen måde enig med fx Bach & Harnish, når de generelt undsiger den performative analyse.

På syv afgørende punkter mener jeg, der er fejl såvel hos Bach & Harnish som i den klassiske analyse:

- (a) Over for Bach & Harnish bør det fastholdes, at assertivet faktisk er i fuld overensstemmelse med Austins og Searles oprindelige performative analyse: Siger jeg “Solen skinner”, skaber jeg faktisk en ny – institutionel – kendsgerning i verden. Jeg indgår ikke blot i et forhold til en på forhånd eksisterende situation, nemlig solens skinnen. Jeg konstituerer også en bestemt talesituation, en situation, hvor jeg optræder som afsender, hvor der er en modtager, og hvor jeg asserterer en proposition.² Assertivet er en ægte illokutionær handling.
- (b) Over for Austin og Searle vil jeg til gengæld hævde, at assertivet er den eneste talehandling af denne illokutionære type, der findes.
- (c) Deklarationer er ikke en bestemt talehandlingsklasse, som både Austin (1997 (1962):170) og Searle (1979 (1975)) samt Bach & Harnish (1979:41ff.) antager det. Tværtimod indgår der et deklARATIONselement i en hvilken som helst social handling. Det særlige ved assertivet som deklARATION er så, at det i

² Searle har understreget denne pointe over for Bach & Harnish i Searle (1989).

modsatning til en række andre deklARATIONER i samfundet såsom dåbserklæringer, udstedelse af pengesedler, abdikationer m.v., er bærer af propositionelle domme: At døbe er ikke at erklære et bestemt propositionelt indhold for sandt. At assertere har derimod netop denne karakter: At assertere er at *erklære sig forpligtet på sandheden af en proposition*.

- (d) Assertivet har forskellig funktion, alt eftersom det definerer en mening (som i normeringssituationen altid vil være identisk med en sand proposition) og er et *normativ*, eller det gør brug af et allerede normeret meningsindhold og er et *konstativ*. Denne vigtige distinktion, som sikrer sproget analyticitet (Juhl & Loomis 2010), underbelyses som regel i talehandlingsteorien. Fx forudsætter Searle i sin talehandlingsteori i Searle (1969:17) eksistensen af et sprogsystem, ligesom Bach & Harnish (1979:7) forudsætter eksistensen af, hvad de kalder en “linguistic pre-sumption”.
- (e) Ekspressiver er ikke en særlig gruppe illokutioner som i den klassiske talehandlingsteori, sådan som fx Searle hævder det. Ekspressiver er assertiver om afsenders egne mentale tilstande (“jeg ved, at ...”, “jeg har til hensigt, at ...”, “jeg ønsker, at ...” osv.): De skaber ikke disse mentale tilstande; de eksisterer på forhånd og uafhængigt af, om jeg forholder mig til dem med mine ekspressiver eller ej.
- (f) Assertivet kan indgå som delhandling i udførelsen af en rent instrumentel handling. Det gælder netop, når vi har med et *kommissiv* og et *direktiv* at gøre. Siger jeg “Brevet er fremme kl. 5” i den hensigt at love modtager brevet kl. 5, udfører jeg en kommissiv talehandling. Og siger jeg “Vandet koger” i den hensigt at få modtager til at lave kaffe, udfører jeg en direktiv talehandling. Men handlingerne her er rent instrumentelt anlagt. Der er ikke – som Austin og Searle, og for den sags skyld også Bach & Harnish, gerne vil have det – tale om illokutioner, dvs. handlinger, der i situationen tæller som henholdsvis et kommissiv og et direktiv. Handlingerne er ganske vist udført ved hjælp af en samtidig udførelse af en illokutionær handling, nemlig henholdsvis konstativet “Brevet er fremme kl. 5” og

konstativet “Vandet koger”. Men i sig selv – som kommissiv og direktiv – er de to talehandlinger alene slutningsbaserede. De kræver alene, at modtager drager slutninger, der gør dem informative, sande eller relevante, hvis ikke de i forvejen er det: Propositionen “Brevet er fremme kl. 5” er umiddelbart usand, men vil kunne blive sand, hvis afsender bringer brevet frem; og tilsvarende: Propositionen “Vandet koger” er umiddelbart irrelevant, men vil kunne gøres relevant, hvis modtager bruger vandet til at lave kaffe. Det er imidlertid ikke noget, modtager vil kunne aflæse af ytringen. Det må etableres på baggrund af kvalificerede gæt fra modtagers side. Men det gør netop kommissivet og direktivet til perlokutionære handlinger.³

- (g) I den forbindelse er det vigtigt at se, at assertivet gør plads for endnu en grundlæggende perlokutionær talehandling ved siden af kommissivet og direktivet, nemlig *informativet*.⁴ Jeg kan, som vi har set, bruge et assertiv, fx assertivet “Vandet koger”, (i) til at få modtagerens accept til at måtte gøre den formidlede proposition sand (= kommissiv) eller (ii) til at få modtager til at acceptere at ville gøre den formidlede proposition sand (= direktiv); men jeg kan også bruge assertivet (iii) til at få modtageren til at acceptere den formidlede proposition som slet

³ Det er i den forbindelse vigtigt at se, hvori kommissiver adskiller sig fra direktiver:

Hvad kommissivet angår, erhverver det sin karakter af forpligtelse fra det indlejrede assertiv: Lover jeg at udføre en eller anden handling, fx at vaske op ved at assertere “Jeg vasker op”, får løftet slet og ret sin kraft fra forpligtelsen til at gøre denasserterede proposition – i dette tilfælde propositionen “jeg vasker op” – sand.

Hvad direktivet angår, har det ikke noget tilsvarende forpligtelselement: Beder jeg én om at vaske op, er min eneste forpligtelse forpligtelsen til at få dig til at forstå, hvad det er, jeg vil have dig til. Her er jeg ikke bundet til udførelsen af nogen yderligere handling. Fx heller ikke til eventuelt at begrunde mit direktiv i lyset af et eller andet moralprincip, sådan som Jürgen Habermas (1996 (1983):45ff.) har søgt at argumentere for, det altid er tilfældet, i sin formalpragmatiske talehandlingsteori og i sin diskursetik: Som bl.a. Searle har bemærket det (Searle 1991:92), og som jeg vil gentage det her, strækker det diskursive fællesskabs etik sig ikke ud over at være meningsfuld og forståelig i fællesskabet. Det strækker sig ikke til den instrumentelle handlens område.

Med andre ord: Direktiver er blot instrumentelle handlinger, der tilfældigvis har deres afsæt i et assertiv: Assertivet “Vandet koger” hænger ikke essentielt sammen med det direktiv, det eventuelt kan indgå i. Eller for at sige det i Austins terminologi: Direktiver er perlokutionære handlinger.

⁴ Bach & Harnish opererer også med et informativ forskelligt fra assertivet. De opfatter det imidlertid fejlagtigt som en illokutionær handling.

og ret sand, så den vil kunne fungere som et stykke information for modtager (= informativ).

Som man kan se, er der afgørende forskelle mellem den her præsenterede talehandlingsteori og Austin og Searles klassiske udgave. Set i forhold til den følgende diskussion omkring forholdet mellem talehandling og tekst er det dog (a) og (e), der repræsenterer den væsentligste nyorientering: Mens man i den klassiske talehandlingsteori grundlæggende opererer med fem sideordnede klasser af illokutionære handlinger – assertiver, kommissiver, direktiver, ekspressiver og deklamationer – opereres der i mit nye forslag til en talehandlingsteori med kun én klasse af illokutionære handlinger, assertiver (der så ganske vist falder i nogle indbyrdes sideordnede underklasser, heriblandt den klassiske teoris ekspressiver) samt med tre distinkte perlokutionære klasser, kommissiver, direktiver og informativer, hvoraf de to første repræsenterer en omdefinition af de tilsvarende talehandlingsklasser i den klassiske teori.

Jeg vil i det følgende gerne vise, hvorfor denne nyorientering repræsenterer et bedre bud på, hvordan vi kan afklare forholdet mellem talehandling og tekst, end de tidligere nævnte bud.

3. Talehandling og tekst – nogle synspunkter

Tekster⁵ står i modsætning til samtaler. Begge kan involvere flere talehandlinger. Men i samtaler bytter de samtalende hele tiden roller som afsender og modtager. I tekster derimod er forholdet mellem afsender og modtager konstant. Her vil afsender kunne udføre flere

⁵ Jeg vil i artiklen her udelukkende behandle sagprosa, og ikke skønlitterære tekster. Endvidere vil jeg operere med den restriktion, at tekstresuméer af enhver art skal opfattes som selvstændige tekster. Dvs. jeg vil opfatte visse overskrifter, rubrikker og underrubrikker i avisartikler og visse indledninger i artikler og bøger som selvstændige tekster.

Nogle opfatter resuméer som dele af mere overordnede tekster, kaldet "ekspositioner" (fx Togeby 2003:121). Det vil jeg for så vidt ikke modsætte mig, når blot det tages i betragtning, at ekspositionsbegrebet ikke befinder sig på samme grundlæggende niveau som det tekstbegreb, jeg er interesseret i her.

I argumentative tekster kan afsender undertiden forholde sig til flere modtagere, der får hver sin besked. Sådanne tekster vil jeg også opfatte som flere tekster henvendende sig til hver sin modtager. Dog vil jeg heller ikke her modsætte mig, at man opfatter dem som én løse sammenstykket tekst, når blot det også her tages i betragtning, at det pågældende tekstbegreb ikke er så grundlæggende, som det tekstbegreb, vi diskuterer i artiklen her.

talehandlinger efter hinanden uden at afsender eller modtager afbryder, eller uden at samtaleparterne går hver til sit. Tekster kan i princippet bestå af blot én talehandling. Her vil talehandlingen udadtil være en replik i en samtale, og indadtil altid en tekst. Taler vi om tekster, vil de dog normalt bestå af flere internt forbundne talehandlinger. Spørgsmålet er imidlertid, om en tekst så skal ses som (a) en “flad” sekvens af talehandlinger, én for hver helsætning, om den skal ses som (b) én eneste overordnet talehandling afspejlende tekstens globale struktur, eller om den som en tredje mulighed skal ses som (c) begge dele. Den problemstilling vil jeg gerne søge at belyse i det følgende.

Som nævnt har flere i den seneste tid taget spørgsmålet op til behandling. Men – mener jeg – uden noget tilfredsstillende svar. Berge (2010), Svensson (2010), Togeby (2010) Borchmann (2010) og Ulbæk (2009) forsøger alle på hver sin måde at analysere tekster som i (c). Borchmann og Ulbæk nærer dog visse forbehold over for en sådan analyse. Diskussionen drejer sig især om, hvordan relationerne mellem de enkelte dele i en tekstsekvens skal forstås i relation til en eventuelt overordnet talehandling. Her tager fx Borchmann med støtte i argumenter fra Wittgenstein (1971 (1963)) og Austin (1999 (1962)) afstand fra, at en tekst skulle kunne ses som en konfiguration af propositioner, som først til sidst får tildelt en overordnet illokutionær kraft. Her vender Borchmann sig især mod den hollandske tekstlingvist van Dijk, der med sin separation af propositionen fra illokutionen og med sin tese om, at hver af de to dele af tekstens talehandlinger udgør hver deres selvstændige hierarki, lægger op til denne synsmåde (van Dijk 1980). Det er ifølge Borchmann en uheldig og forkert betragtningsmåde: “[...] man kan ikke fastlægge et udsagns sandhedsbetingelser uafhængigt af brugssituationen; for hvert sætningsbåret udsagn gælder det således at det må relateres til situationen og den konkrete anvendelse før det kan relateres til andre udsagn” (Borchmann 2010:27). Derfor duer makrobegrebet og det beslægtede begreb om kohæsion ikke for sætninger og selvstændiggjorte propositioner (Borchmann 2010:33).⁶

⁶ Hvad kohæsionsbegrebet angår, mener jeg, Borchmann her tager munden for fuld. Det er rigtigt, at man ikke kan bygge et kohæsionsbegreb med udgangspunkt i sprogsystemet, sådan som kohærensteoretikerne har forsøgt at gøre det, siden Halliday & Hasans monografi om begrebet så dagens lys (Halliday & Hasan 1976). Men definitionen af kohæsion som ko-reference finder jeg på ingen måde suspect.

Og derfor er det ifølge Borchmann forkert at se en tekst som:

$$(3) \quad \text{IK} [\text{prop}_1 \# \text{prop}_2 \# \text{prop}_3]$$

Tværtimod må man se en tekst som:

$$(4) \quad \text{IK}_1(\text{prop}_1) \# \text{IK}_2(\text{prop}_2) \# \text{IK}_3(\text{prop}_3)$$

Anderledes forholder det sig, når vi ser på illokutionerne, ikke som nødvendige for etableringen af de dertil knyttede propositioners sandhedsværdier, men i stedet for som bidrag til teksthelheden. Her er det faktisk nødvendigt at se teksten som makrohandling: "Antagelsen om at teksten er én sproghandling, er nødvendig dels for udformningen af et adækvat tekstkriterium, dels [...] når de [...] *behandler* en sekvens af sætninger *som en helhed*. Antagelsen om at teksten er en sekvens af sproghandlinger er [...] nødvendig for at forklare hvordan læsere kan skabe sammenhæng mellem sætningers meningskorrelater." (Borchmann 2010:25).

Nu mener jeg kun, man kan være enig i Borchmanns afstandtagen fra van Dijks forsøg på at skille proposition fra illokution. Der er imidlertid et problem i forbindelse med synspunktet, som Borchmann ikke tager op.⁷ Det berøres til gengæld af Ulbæk (Ulbæk 2009). Problemet er, *hvordan sekvensen af talehandlinger nærmere kan tænkes sammensat og danne en helhed, og om der er en bestemt kombinatorik bag*. Nærmere bestemt består problemet i, at mens kompositionaliteten på det semantiske niveau "[...] beror på, at de indgående propositioner er af samme type: bærere af sandhedsbetingelser [...]", så "[...] (findes) denne kompositionalitet [...] ikke på sproghandlingsniveau [...] assertiver og direktiver er ikke af samme logiske type [...]" (Ulbæk 2009:466-467). Eller anderledes udtrykt: Mens propositionen sammensat med #'erne i (3) danner en forståelig semantisk komposition og i den forstand er en helhed, synes illokutionerne sammensat med #'erne i (4) ikke på tilsvarende vis at kunne ses som en sådan forståelig helhed, eller, som Ulbæk forsigtigt tilføjer, en sådan "[...] er i det mindste ikke udviklet"

⁷ Dette skyldes et bevidst fravalg fra Borchmanns side; Borchmann (2010) vil blot introducere problemet, ikke besvare det.

(Ulbæk 2009:466). Ulbæk konfronterer egentlig ikke problemet, men vælger alligevel at slutte op om Teun van Dijks løsningsforslag (jf. van Dijk 1980:175-199), idet han ser *sekvensen af talehandlinger i en tekst som en sammenhæng af hierarkisk forbundne mikrohandlinger, hvor den talehandling i sekvensen, der danner den øverste talehandling i hierarkiet, makrohandlingen, repræsenterer tekstens pragmatiske helhed*.

Både Borchmann og Ulbæk er enige om at forkaste (4). De mener, at tekster bør defineres såvel gennem sekvensen af talehandlinger som gennem én overordnet talehandling (der så at sige hentes ud af sekvensen). Der er imidlertid stadig et problem: For hvordan skal vi forstå forholdet mellem IK_m (prop) og den underliggende sekvens af talehandlinger? Hvordan skal vi forstå forbindelsen mellem dem?

Dette problem optager også Togeby. Han kan ikke se anden mulighed end at gå tilbage til en eller anden udgave af (3). Han forsøger i hvert fald at stille et nyt begreb om *teksthåndling* op ved siden af talehandlingsbegrebet til definition af sit tekstbegreb: "En teksthåndling kan således beskrives som bestående af den illokutionære situation af en tekst, som er rækken af tekstualiserede paragraffer (som hver især er degraderede udsagn), der består af realitetsmarkerede sagforhold [...]." (Togeby 2010:80). Videre siger han: "Integreringen af paragraffer til en tekst kan ske ved universelle, anførende, narrative, argumentative eller informationelle konneksioner. Realitetsværdien kan være fremsat, benægtet, spørgende, hypotetisk." (Togeby 2010:80). Så vidt jeg kan se, betyder denne manøvre, at konneksionerne⁸ holdes væk fra

⁸ Idet Togeby skelner mellem konnektiver som sproglige udtryk og konneksioner som deres semantiske indehold, *sidestiller* i sin teori forskellige sæt konnektiver – universelle, dvs. logiske konnektiver, anførende konnektiver som "at" og tilsvarende konnektiver, narrative konnektiver som "fordi", "for at" m.v., argumentative konnektiver som "ergo", "derfor" m.v. samt informationelle konnektiver som "nemlig", "altså" m.v. – formentlig fordi de har samme syntaktiske placering i dagligsproget. Ifølge min mening er det udtryk for en grov "strukturel" overgeneralisering. Det, at konnektiverne har samme syntaktiske placering, betyder i hvert fald ikke, at de konneksioner, de betegner, er af samme orden. Tværtimod: De universelle konnektiver er betegnelser for metaassertiver for den mest generelle måde at forholde sig til verden på – i handling som i sprog – og er i realiteten udgangspunkt for definitionen af alle andre konnektiver i sproget, som ud over at støtte sig på logik også bygger på forskellige metafysiske antagelser: De anførende konnektiver er betegnelser for metaassertiverne for de propositionelle attituder, der indgår i al vores perception og handlen – A ser p, A vil q osv. De narrative konnektiver betegner metaassertiverne for kausale og instrumen-

den overordnede illokution, der markerer teksthandlingstypen, idet de i stedet stilles mellem de degenererede – dvs. af-illokutionaliserede – propositioner, der så på deres side vil kunne knyttes til et sæt forskellige realitetsværdier, idet de vil kunne være fremsatte, negerede, spørgende eller hypotetiske. For at holde os til realitetsværdierne “fremsat” og “benægtet”⁹, er det imidlertid vanskeligt at se, hvor meget der ligger i de to betegnelser: Normalt er en fremsat proposition det samme som en asserteret proposition, $ASS(p)$, og en negeret proposition det samme som negationen af en asserteret proposition, $\sim ASS(p)$, dvs. en sammensat proposition forsynet med en illokutionær kraft, altså en teksthandling. Derfor mener jeg, Togeby har et problem: Enten er det, Togeby her siger, i modstrid med, hvad han siger andre steder i sin artikel, samtidig med at det medfører det uheldige, at vi får et konnektiv placeret foran hver sætning, der angiver en illokution, hvilket det netop er Tgebys hovedbestræbelse at undgå. Eller også har vi i virkeligheden med et rent tilfælde af (3) at gøre: En sekvens af propositioner underlagt en overordnet illokutionær handling, hvilket selvfølgelig synes at løse problemet med homogeniteten af de størrelser, der forbindes, men til gengæld forsynder sig mod det forhold, at vi skal nå frem til en situering og en sandhedsværdi for de enkelte propositioner, noget kun asserterede propositioner er i stand til.

I begge tilfælde er der ifølge min opfattelse tale om en utilfredsstillende analyse.

telle relationer i verden – A er årsag til B, A er middel for B. De argumentative konnektiver er betegnelser for metaassertiverne for forskellige slutningsrelationer i sproget af faktisk, hypotetisk eller kontrafaktisk art – A, fordi B, og A medfører B (på prædikatslogisk eller modallogisk vis). Og sluttelig betegner de informationelle konnektiver metaassertiverne for den basale mereologiske (og heraf afledte mængdeteoretiske) struktur i verden. De betegner altså vidt forskellige ting.

Da det vil føre for vidt at komme nærmere ind på alle disse logiske og metafysiske forhold omkring de konnektiver i sproget, Togeby nævner, vil jeg i artiklen her fortrinsvis forholde mig til de logiske konnektiver og deres distribution.

⁹ Hvad de andre realitetstyper angår, kan de ikke sidestilles med “fremsat” og “negeret”. Vi ser med andre ord her den samme overgeneralisering som ved konnektiverne: Et spørgsmål er et direktiv – nærmere bestemt en speciel slags anmodning, nemlig om, at hører leverer et stykke information. Det er dermed en talehandling og ikke en realitetstype på niveau med den degenererede proposition. Hvad betegnelsen “hypotetisk” angår, betegner den det forhold, at førsteleddets sandhedsværdi i en materiel implikation ikke kendes. Der er med andre ord tale om et rent propositionslogisk forhold.

4. Talehandling og tekst – mod en nybestemmelse af forholdet I

Men hvad er nu grunden til, at man således synes at støde panden mod en mur i forsøget på at nå frem mod et tilstrækkeligt tilforladeligt pragmatisk tekstbegreb? Hvad er det, der fører til, at hverken Borchmann, Ulbæk eller Togeby kan nå frem mod en tilfredsstillende redegørelse – heller ikke for dem selv – for sammenbindingen af de enkeltstående talehandlinger, så de vil kunne udgøre en fornuftig tekstshelhed?

Ifølge min mening skyldes problemet, at man ikke har nogen pålidelig talehandlingsteori at bygge på. Her er det især den klassiske antagelse om, at der eksisterer forskellige typer illokutionære talehandlinger, hver med deres specifikke tilfredsstillelsesbetingelser, der virker blokerende for en tilfredsstillende løsning. Især synes muligheden for en fri og utvungen anvendelse af konneksionerne at være blokeret.

I min talehandlingsteori opererer jeg udelukkende med én illokutionær handling. Hermed har jeg i udgangspunktet skaffet mig et solidere grundlag for en tilforladelig semantik, end man kan skaffe sig i den klassiske talehandlingsteori. Mit meningsbegreb er transparent: Når det bruges, vil det kun levere sandhedsværdier, og ikke alle mulige andre værdier, svarende til talehandlingstyperne i den klassiske talehandlingsteori forskellige fra assertivet, som vi skal til at kombinere med disse sandhedsværdier. Blandt andet betyder det, at vi nu på homogen vis kan gøre rede for de logiske konnektivers operationsmåde i enhver tekst. Med udgangspunkt i simple propositioner af første orden vil vi nemlig altid kunne opbygge en vilkårlig kompleks proposition ud fra en anvendelse af de logiske konnektiver, vi i udgangspunktet råder over. Disse logiske konnektiver, som primært refererer til forhold i de handlinger, vi udfører, vil derefter let kunne gives sprogligt udtryk gennem brugen af metaassertiver: konnektiverne “og” (“&”), “eller/og” (“V”), “hvis-så” (“ $\rightarrow$ ”) og “ikke” (“ $\sim$ ”) vil slet og ret kunne defineres som tegn, der står for *sandhedsfunktioner af simple udsagn eller propositioner*.¹⁰

¹⁰ “&” som sandhedsfunktionen $\{S,S,F,F\},\{S,F,S,F\} \Rightarrow \{S,F,F,F\}$ (konjunktion), “V” som sandhedsfunktionen $\{S,S,F,F\},\{S,F,S,F\} \Rightarrow \{S,S,S,F\}$ (disjunktion), “ $\rightarrow$ ” som sandhedsfunktionen $\{S,S,F,F\},\{S,F,S,F\} \Rightarrow \{S,F,S,S\}$ (materiel implikation) og “ $\sim$ ” som sandhedsfunktionen $\{S,S,F,F\} \Rightarrow \{F,F,S,S\}$ (negation).

Pointen er, at det således vil være muligt at definere et hvilket som helst tekstindhold ud fra formelen: *mening* = *sandhedsbetingelse*. Med dette udgangspunkt vil det nu også være relativt simpelt at besvare spørgsmålet om, hvorvidt en tekst vil kunne forstås som en sekvens af talehandlinger, eller om vi bliver nødt til at opfatte konnektiverne som knyttet alene til de indlejrede propositioner. Faktisk synes følgende ækvivalens for “&” nu at kunne gælde for enhver tekst:

$$(5) \quad \text{ASS} [\text{prop}_1 \ \& \ \text{prop}_2] \equiv \text{ASS}_1(\text{prop}_1) \ \& \ \text{ASS}_2(\text{prop}_2)$$

Da al vederhæftig sproglig kommunikation nemlig kræver, at afsender holder sig til sandheden af de fremsatte assertioner, vil modtager alene skulle forholde sig til dette krav. Men her vil dét for afsender at assertere, at prop_1 er sand og prop_2 er sand (som vi har set, Togeby foreslå), være det samme som at assertere, at prop_1 er sand, og derefter assertere, at prop_2 er sand (Borchmans, Ulbæks og mit forslag).¹¹ Da en overvældende majoritet af tekster i realiteten er konjunktioner, vil valget af, hvor vi placerer den illokutionære kraft, for disse teksters vedkommende alene være et spørgsmål om læserpsykologi, nemlig om, hvorvidt læsning skal opfattes som én stor final tilordning af sandhedsværdier, efter at vi har forstået den samlede tekstmening, som vi har set Togeby mene, eller om læsning skal ses som en række successive tilordninger af sandhedsværdier, proposition for proposition, som vi har set Borchmann og Ulbæk mene.

Jeg mener, Togeby's opfattelse er psykologisk uplausibel, og må derfor stille mig på linje med Borchmann og Ulbæk.

Nu består ikke alle tekster imidlertid alene af konjunktioner. Vi kan have tekster, der også (eller for den sags skyld alene) indeholder disjunktioner, materielle implikationer og negationer. I disse tilfælde har vi et problem. For her har vi ikke logikken med. Således har vi ikke nogen ækvivalens i (6):

$$(6) \quad * \text{ASS} [\text{prop}_1 \rightarrow \text{prop}_2] \equiv \text{ASS}_1(\text{prop}_1) \rightarrow \text{ASS}_2(\text{prop}_2)$$

¹¹asserterer jeg vederhæftigt, at “[...] det sner, og der ligger store driver på vejen”, er det ligegyldigt, om jeg når frem til min propositions sandhed ved at assertere den samlede proposition vederhæftigt – {S,F,F,F} – eller om jeg gør det ved først vederhæftigt at assertere “det sner” – {S,S,F,F} – og dernæst “der ligger store driver på vejen” – {S,F,S,F} – og dernæst beregne sandhedsfunktionen: {S,S,F,F},{S,F,S,F} => {S,F,F,F}.

Det er ikke sådan, at det at assertere, at hvis prop_1 , så prop_2 , er det samme som at sige, at hvis jeg asserterer prop_1 , så asserterer jeg også prop_2 . Her synes Togeby at have ret: Assertionen vil her kun kunne gælde *den samlede proposition* “[$\text{prop}_1 \rightarrow \text{prop}_2$]”. Derfor må man vente med at tilordne sandhedsværdier, indtil den samlede mængde af følgende enkeltpropositioner er læst, fx:

(7) $\text{ASS} [(\text{prop}_1 \ \& \ \text{prop}_2 \ \& \ \text{prop}_3 \ \& \ \text{prop}_4 \ \dots) \rightarrow \text{prop}_5]$
 eller

(8) $\text{ASS} [(\text{prop}_1 \vee \text{prop}_2 \vee \text{prop}_3 \vee \text{prop}_4 \ \dots) \rightarrow \text{prop}_5]$

Men det betyder, at man her vil kunne komme til at skulle holde en række virtuelle sandhedsværdier åbne i hukommelsen, før man vil kunne afgøre, om den samlede proposition er sand eller falsk, hvilket netop er det, Togeby generelt mener, man må tage hensyn til. Så på dette punkt bliver vi altså nødt til at følge Togeby.

Imidlertid behøver vi i praksis kun delvis at følge ham. For det første, fordi det i virkeligheden er sjældent, man møder et større antal propositioner underlagt materielle implikationer eller disjunktioner, hvorfor korttidshukommelsen sjældent belastes unødigt. For det andet, fordi en rent propositionslogisk forståelse af de to typer af sandhedsfunktioner sjældent kommer på tale, da man i langt de fleste berettende fremstillinger vil kunne *berige sit* “hvis”, “eller” eller “ikke” gennem brug af tautologiske slutningsformer såsom *modus ponens*, *modus tollens* m.fl.¹² Og for det tredje, fordi disse

¹² Fx vil en præteritums-sætning som “Hvis det sneede rigtigt meget, fik vi fri fra skole” normalt blive læst ud fra den relevansbaserede slutning, at “det sneede rigtig meget” *mere end én gang har været sand*, og at konsekvensen “vi fik fri fra skole” for hvert tilfælde af kraftigt snefald også har været det. Eller for at tage et mere komplekst tilfælde op: Hvis vi har en sætning som “Hvis det var for koldt, eller det regnede eller sneede, blev vi inden døre og spillede kort eller tegnede og malede”, vil denne sætning normalt blive læst ud fra den relevansbaserede slutning, at vi med disjunktionen “det var for koldt eller det regnede eller sneede” alene har med en *eksklusiv disjunktion* at gøre (svarende til en læsning af “p eller q” ikke som “ $p \vee q$ ”, men som “ $p \ \& \ \sim q$) $\vee$ ($\sim p \ \& \ q$)”), som modtager regner med afsender *samlet antager som sand*. Det betyder, at vi her faktisk må se de indgående propositioner i antecedensten som *asserterede*.

Da konjunktionen er den konneksionstype i en tekst, der kræver mindst skopus, er konnektivet “&” det mest benyttede. Og punktummer læses hyppigst som “&”, da det er det mest egnede udgangspunkt for at kunne operere med relevansbaserede slutninger med udgangspunkt i andre slutningsformer.

berigede slutningsformer ofte er angivet metaassertivt gennem brug af passende konnektiver, fx "Vejen er våd, *da* det har regnet", som vil skulle analyseres "Vejen er våd, det har regnet, og *relationen mellem det første sagforhold og det sidste sagforhold skal forstås som en kausalrelation = (derfor)*".

Men dermed skulle en række problemer for den materielle implikations og disjunktionens vedkommende være ryddet af vejen: Vi *kan* ganske vist møde ikke-asserterede propositioner i en tekst, i princippet uendeligt lange sekvenser af sådanne propositioner, men i praksis er sekvenserne relativt korte, og vi har pragmatisk og semantisk understøttede forventninger om sandhedsværdien af det samlede udtryk, ikke blot henover "&", men også henover "V", "→" og "∼".

5. Talehandling og tekst – mod en nybestemmelse af forholdet II

Ét væsentligt problem står stadig tilbage at løse, nemlig hvordan en tekst kan ses både som en sekvens af sideordnede talehandlinger og som én overordnet talehandling afspejlende tekstens globale struktur, sådan som især Borchmann mener, det er nødvendigt.

Som sagt skitserer Borchmann problemet, men søger ikke at løse det. Jeg vil imidlertid forsøge at gøre det i det følgende.

Umiddelbart er det et paradoks, at talehandlinger både skulle kunne være sideordnede og hierarkiserede på en og samme gang. Men ifølge min opfattelse skyldes paradokset alene, at man på klassisk vis ser en tekst som bestående af lutter illokutioner. Følger man derimod min nyorientering, vil det ikke være noget problem at forene en sideordning og et hierarki. Ifølge min nyorientering findes der nemlig to grundtyper af talehandlinger, som det er væsentligt at holde ude fra hinanden: illokutioner og perlokutioner. Men dermed eksisterer der også en mulighed for at operere med to slags ordning i en tekst: en illokutionær ordning, hvor teksten vil kunne fremstå som en *ikke-hierarkiseret sekvens af assertiver og metaassertiver*¹³ – det er, hvad vi lige har beskrevet – og en perlokutionær ordning, hvor teksten vil kunne fremstå som et *hierarki af perlokutionære handlinger*.

¹³ Assertiver og metaassertiver er på samme niveau qua assertiver. Hierarkiseringen mellem assertiv og metaassertiv er en hierarkisering mellem assertivets proposition og metaassertivets proposition.

Spørgsmålet er så: Hvilket hierarki? Ulbæk berører i sin tidligere nævnte artikel spørgsmålet: “Man kunne [...] overveje, om det er sådan, at der i typen ligger en tilbøjelighed til at lade sig underordne eller overordne” (Ulbæk 2009:470). Og han fortsætter: “Min fornemmelse siger mig, at assertiven er svagere end de andre (talehandlingstyper; m.a.). Det kunne skyldes, at assertiver kan bruges til at give grunde til at spørge, at forpligte, at beordre, at sproghandle” (Ulbæk 2009:470). Desværre bliver det kun til disse spredte – og vage – bemærkninger. Men jeg tror, Ulbæk er inde på noget rigtigt her. Ansatsen er imidlertid ifølge min mening ikke helt korrekt. Det er korrekt, at assertiver kan bruges til begrundelse af kommissiver og direktiver. Men de kan også bruges til begrundelse af assertiver. Så hierarkiseringen kan ikke hvile på selve begrundelsesforholdet.

Sagen kræver altså en nærmere opklaring. Først og fremmest mener jeg ikke, at de talehandlinger, Ulbæk kalder “assertiver”, kan være assertiver eller i det hele taget illokutioner. For sekvensen af assertiver, tekstens illokutioner, skal jo – som vi har set – bruges til at skaffe teksten de fornødne sandhedsværdier, og kan derfor ikke stå i noget hierarki med andre talehandlinger i teksten, jf. tidligere. Hvis vi skal lede efter vores hierarki, må vi i stedet se på informativet. Det er informativet, vi skal parallelstille med kommissivet og direktivet. Til gengæld er der så kun disse tre typer af perlokutioner.

Hvis vi skal se på hierarkiseringsmulighederne mellem de tre typer af perlokutioner, og vi indskrænker os til *hierarkipar*, synes vi at kunne opstille følgende parmuligheder (med den høje strangerende talehandlingstype, hvad den så måtte bestå i, fremhævet med kursiv; parenteser angiver, at den underordnede talehandling er fakultativ): (i) (informativ) + *kommissiv* – (ii) (informativ) + *direktiv* – (iii) (informativ) + *informativ* – (iv) (kommissiv) + *informativ* – (v) (direktiv) + *informativ* – (vi) (kommissiv) + *kommissiv* – (vii) (kommissiv) + *direktiv* – (viii) (direktiv) + *kommissiv* – (ix) (direktiv) + *direktiv*.¹⁴

Spørgsmålet er nu: Hvilke er gyldige, og hvorfor? Lad os undersøge det.

Det er den sproglige handlens fremmeste og oprindeligste opgave at koordinere ikke-sproglige handlinger, umiddelbart gennem

¹⁴ Det er vigtigt at understrege, at vi her kun taler om hierarkisering og ikke om rækkefølgeordenen

kommissiver og direktiver: Lover jeg at komme i morgen, er løftets vellykkethed afhængig af, at jeg udfører den ikke-sproglige handling at komme i morgen (som led i at leve op til min forpligtelse på at gøre det indlejrede assertiv sandt). Og anmoder jeg én om at skrælle kartofler, er anmodningens vellykkethed afhængig af, at han indgår i den ikke-sproglige aktivitet at skrælle kartofler. Dermed knyttes en forbindelse mellem talen og den rent instrumentelle handleverden. Anderledes forholder det sig med informativerne: Informativerne er altid vellykket udført, når blot modtager accepterer, at afsenderens proposition er sand og følgelig optager det sagte som information. Der kræves ingen handling *i konsekvens af det sagte*: Et informativ kan altid afløses af endnu et informativ – og endnu et.

Nu kan den handling, kommissivet og direktivet angår, selvom den i sin grundform og oprindelse er af ikke-sproglig art, undertiden være af sproglig art.¹⁵ Derfor kan vi ikke bruge kommissivet og direktivet til at skelne mellem, hvornår vi har med en fortsat samtale at gøre, og hvornår samtalen ophører for at overgå til ren instrumentel handling. Det kan vi derimod, når vi vil skelne mellem tekster på den ene side og samtaler og ren instrumentel handling på den anden side. Her synes brugen af kommissiv og direktiv nemlig *altid* – som en simpel følge af kommissivernes og direktivernes virkemåde – at angive overgangsstedet mellem tekst og ikke-tekst, hvad enten denne ikke-tekst har form af fortsat samtale eller ren instrumentel handling. Anderledes forholder det sig med informativet, som aldrig vil kunne sikre denne forbindelse til den ikke-tekstlige handleverden.

Men det er netop også forklaringen på, at kommissiverne og direktiverne rangerer højere end informativerne i en tekst: De knytter sig i modsætning til informativet direkte til handleverdenen, som de virker styrende og koordinerende ind på, idet de så samtidig får rollen som tekstafsluttere eller tekstlukkere. Derfor er (i) og (ii) ovenfor

¹⁵ Nu kan det, kommissiverne og direktiverne angår ganske vist også være tale: Spørger jeg fx om noget, forventer jeg et svar. Men et svar er en talehandling. I den forstand kan kommissiver og direktiver også igangsætte og vedligeholde sproglig handling, sådan som det fx vil være tilfældet i en række samtaletyper, fx i argumentative diskurser. Det fjerner imidlertid intet fra, at kommissiver og direktiver i deres grundlag og oprindelse må angå den rene instrumentalitet, og at det er deres hovedopgave at styre arbejdsprocesser: Fx på tv-fabrikken, når der skal fremstilles tv-apparater. I hjemmet, når der skal mad på bordet. På posthuset, når posten skal ud.

gyldige hierarkipar, men ikke (iii) – (ix). De sidste kan ikke være det, fordi de ikke afspejler eksistensen af et overordnet kontaktsted mellem det tekstlige og det ikke-tekstlige: Da informativerne aldrig vil kunne gøre det, er (iii) – (v) ugyldige former. Og hvad kommissiverne og direktiverne angår, kan der kun vælges kontaktsted mellem tekst og ikke-tekst én gang – man kan ikke gennem flere perlokutioner forholde sig meningsfuldt til én og samme tekst-eksterne handling; hvilken perlokution skulle nemlig gælde? – hvorfor også (vi) – (ix) må anses for ugyldige former. Af samme grund vil der ikke kunne dannes hierarkier af kommissiver og direktiver “i flere etager”.

Vi kan altså konkludere: Kommissiver sikrer teksten enhed og hierarkisk struktur. Informativet gør det derimod ikke. Derfor må vi sige: *Enten består en tekst af et informativ eller af en i princippet uendelig lang sekvens af sideordnede informativer, eller den danner en hierarkisk talehandlingsstruktur bestående af ét overordnet kommissiv eller direktiv og eventuelt ét eller flere underordnede og indbyrdes sideordnede informativer.* Vi kan angive forholdet i følgende formel (hvor “/” står for enten-eller, parenteserne angiver fakultativitet og prikkerne principiel uendelighed):

$$(9) \quad \text{inf} + (\text{inf} + \dots) / [(\text{inf} + \text{inf} + \dots) + \text{komm/dir}]$$

Det er vigtigt at understrege, at hierarkisering i (9) ikke bygger på indre-tekstlige begrundelsesforhold, sådan som i Ulbæks analyse. Ulbæk diskuterer eksempler af typen: “Du får varen. Du har (nemlig) betalt mig 500 kr.”; “Du har ytret ønske om at lave stegte kartofler. Du skærer kartoflerne i skiver [...]”. Men selvom det, der står i informativet, tjener som begrundelse for det, der står i kommissivet eller direktivet, er det ikke det, der danner teksthierarkiet. Perlokutioner kan ikke qua perlokutioner begrunde hinanden. Det betyder ikke, at der ikke eksisterer de begrundelsesforhold, Ulbæk nævner. De skal imidlertid findes ikke via perlokutionerne, men via de propositioner, der indgår i de respektive perlokutioner (samt de dertil knyttede relevansbaserede slutninger, som skal til for at skabe sammenhæng i teksten). De har ikke noget med selve perlokutionerne at gøre.¹⁶

¹⁶ Det er vigtigt, at man holder propositionshierarkiet og talehandlingshierarkiet adskilt. Det første hierarki angår det, der tales om, dvs. det, der eksplicit siges, og det, der evt. kan sluttes

Ulbæk er inde på, at en tekst kan have flere “toppe” (Ulbæk 2009:472). Fx vil mange direktive tekster – manualer, kokebøger, lovsamlinger¹⁷ o.l. – bestå af en hel række konjungerede direktiver:

- (10) “Kartoflerne skæres i skiver. De steges i rigelig fedt på panden [...]”.

Det kan ikke tilbagevises. Men det ændrer intet ved, at disse handlingsangangsættende talehandlinger aldrig vil kunne underordnes et informativ, eller at de vil kunne danne et flerleddet hierarki af talehandlinger qua talehandlinger. Alle “toppe” vil her altid være lige høje.

Direktiver kan angives gennem metaassertiver: “Gå!”, altså “Du-gå” (assertiv). “Det er en ordre” (metaassertiv). I sådanne tilfælde er teksten selvfølgelig assertiv og, hvis assertivet accepteres

herudfra. Det andet hierarki angår talehandlingstyperne i teksten og deres relation til teksthelheden.

I den henseende er Ulbæks ræsonnementer omkring hierarkisering i Ulbæk (2009:469ff) netop eksempler på, at de to ting ikke holdes adskilt.

Eksempelvis mener Ulbæk et sted, at det ikke giver mening at gøre et direktiv i en direktivsekvens overordnet, fordi alle direktiver refererer til dele af et handleforløb, hvor ingen dele vil kunne undværes (Ulbæk 2009:472). Begrundelsen er fuldstændig korrekt. Men den er ganske irrelevant for en besvarelse af spørgsmålet om en eventuel hierarkisering af tekstens talehandlinger: Det at fremstille en madret er en ren instrumentel aktivitet, og har ingen indflydelse på de direktiver eller andre typer af talehandlinger, afsender udfører.

Et andet sted diskuterer Ulbæk spørgsmålet om eksistensen af eventuelle samlebetegnelser for givne aktiviteter i tekster, fx “Lav stegte kartofler” i stedet for “Skær kartoflerne i skiver. Kom olie på panden. Steg de skivede kartofler i olien.” Igen er det fuldstændig korrekt, man kan finde sådanne samlebetegnelser. Imidlertid er en sådan iagttagelse ganske irrelevant for en besvarelse af spørgsmålet om en eventuel hierarkisering af talehandlingerne i sådanne tekster. I virkeligheden er sådanne samlebetegnelser nye tekster i form af resuméer over den oprindelige tekst (jf. note 3).

Det skal retfærdigvis siges, at Ulbæk ikke er ene om at sammenblande talehandling og proposition. Den oprindelige synder er her van Dijk (van Dijk 1980:184-195).

¹⁷ Lovsamlinger udgør en speciel handlesammenhæng. De består af direktiver rettet mod medlemmerne i et retsfællesskab. Men det, at de er direktiver, er ikke tilstrækkeligt for at gøre dem til lovsamlinger. Love er ikke blot direktiver. Love er direktiver, man er forpligtet på inden for fællesskabets rammer: De skal træde i kraft som love, og de skal holdes i hævd som love. Der er derfor tale om deklamationer (i den rent sociale forstand af ordet, jf. afsnit 2) med udgangspunkt i direktiver tydeliggjort ved metaassertiver: “Et køretøjs hastighed *skal* til enhver tid være afpasset efter forholdene med særligt hensyn til andres sikkerhed.” (Færdselslovens § 41; min fremhævelse). Eller for metaassertivt at tydeliggøre, at der i realiteten er tale om en erklæring: “Dette er erklæret som lov: Et køretøjs hastighed skal til enhver tid være afpasset efter forholdene med særligt hensyn til andres sikkerhed”.

af modtager, også tydeliggørende og dermed informativ omkring, hvilken perlokution, afsender intenderer.¹⁸ Dette metaassertiv gør dog ikke teksten til en informativ tekst. Da den nemlig er irrelevant som informativ slet og ret, leder den modtager til den relevansbaserede slutning, at afsender formentlig også intenderer den som et direktiv. Står der i kagebogsopskriften:

- (11) “Skær kartoflerne i skiver. Steg dem i rigelig fedt på panden [...]”

er der med andre ord stadig tale om en direktiv tekst med flere, her to, “toppe” fuldstændig ligesom i (9). Hvert metaassertiv tolkes som information om, at “resten” skal forstås som udgangspunkt for, at der drages en slutning inden for en mål-middel-ramme, altså som information om, at der er blevet udført en direktiv perlokutionær handling.

Men hermed kan vi generelt omkring hierarkidannelse i tekster sige: *Hvis der findes enten ét eller flere kommissiver eller ét eller flere direktiver i en tekst, er teksten enkelt-hierarkiseret. Består teksten derimod af lutter informativer, danner den en ikke-hierarkiseret enhed.* Det støtter – med en vigtig kvalifikation – standpunkt (c) fra tidligere: Tekster er enkelt-hierarkiserede, medmindre de udelukkende består af informativer. Og udgangspunktet for den tekstlige hierarkisering stammer ikke fra forhold internt i teksten. Den stammer fra, hvilken kontakt der skal etableres mellem tekst og kontekst.

6. Afslutning

Som det skulle være fremgået af det foregående, er der til afklaring af spørgsmålet om forholdet mellem talehandling og tekst store fordele ved at erstatte den klassiske talehandlingsteori med den her

¹⁸ Man kan i den forbindelse spekulere over, hvorfor der findes grammatikaliserede metaassertiver for direktiver, men ikke for kommissiver. Med baggrund i den nye formulering af talehandlingsteorien i afsnit 3 synes forklaringen simpel: Udfører jeg en kommissiv talehandling, er sikringen af kommissivets vellykkethedsbetingelser sammenfaldende med sikringen af det tilsvarende assertivs vellykkethedsbetingelser. Det hele sker i ét hug. Anderledes forholder det sig med direktivet: Her skal det sikres, at det står klart for modtager, at han skal udføre en handling. Derfor er det ofte nødvendigt at gøre særligt opmærksom på dette forhold, hvilket naturligt medfører en hårdere programmering af metassertiverne i forbindelse med direktiverne: Derfor har vi såvel leksikaliserede som grammatikaliserede former her.

foreslåede nyorientering af talehandlingsteorien. Ifølge den klassiske talehandlingsteori, hvor alle talehandlingstyper opfattes som parallelstillede, er det vanskeligt at forene tanken om, at en tekst er en sekvens af sideordnede talehandlinger med tanken om, at teksten har en overordnet talehandling, en makrohandling. Vi synes at havne i et paradoks.

Ifølge den nyorientering, jeg foreslår, er der intet paradoksalt ved forholdet mellem talehandling og tekst. Her vil følgende enkle billede fremstå: *I illokutionær forstand er en tekst en sekvens af asserterede simple propositioner; medmindre der forekommer disjunktioner eller materielle implikationer i teksten; i perlokutionær forstand er en tekst en enkelt-hierarkiseret serie af talehandlinger med en handlingsregulerende talehandling som overordnet (et kommissiv eller et direktiv), medmindre der er tale om en ikke-hierarkiseret serie af rent meddelende talehandlinger (informativer).*

Jeg tror ikke man kan overvurdere relevansen af denne tese om teksten med basis i den foreslåede nyformulering af talehandlingsteorien. Med denne som udgangspunkt har vi i virkeligheden skabt et nyt fundament for genreteorien.

Litteratur

- Austin, John L. (1997; 1. udg. engelsk 1962) *Ord der virker*. København: Gyldendal.
- Bach, Kent & Robert M. Harnish (1979) *Linguistic Communication and Speech Acts*. Cambridge, MA: The MIT Press.
- Berge, Kjell Lars (2010) Tekst og ytringshandlingsteori. *Skandinaviske Sprogstudier* 1, 1: 93-110.
- Borchmann, Simon Uffe (2010) Tekster og sproghandlinger: Introduktion til et tema og en problematik. *Skandinaviske Sprogstudier* 1, 1:1-39.
- Davidson, Donald (1979) Moods and Performances. *Meaning and Use*. A. Margalit (ed.). Dordrecht-Holland: D. Riedel Publishing Company: 9-20.
- Grice, H. P. (1989; 1. udg. 1957) Meaning. *Studies in the Way of Words*. Cambridge Massachusetts/ London, England: Harvard University Press:213-223.
- Habermas, Jürgen (1986 (1983)) *Diskursetik*. Frederiksberg: Det Lille Forlag.
- Halliday, Michael A.K. & Ruqaiya Hasan (1976) *Cohesion in English*. London: Longman.

- Juhl, Cory & Eric Loomis (2010) *Analyticity*. London: Routledge.
- Schiffer, Stephen (1972) *Meaning*. Oxford: Oxford University Press
- Searle, John R. (1968) Austin on Locutionary and Illocutionary Acts. *The Philosophical Review* 77, 4: 405-424.
- (1969) *Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- (1979a; 1. udg. 1975) A Taxonomy of Illocutionary Acts. *Expression and Meaning*. John R. Searle Cambridge: Cambridge University Press:1-29.
- (1991) Meaning, Intentionality, and Speech Acts. *John Searle and His Critics*. Ernest Lapore & Robert van Gulik (eds.). London: Basil Blackwell:81-102.
- (2001; 1. udg. 1965) What Is a Speech Act?. *Can you reach the Salt?: Pragmatikkens klassiske tekster*. Carol Henriksen (ed.). Roskilde: Roskilde universitetsforlag.
- Strawson, Peter F. (1971; 1. udg. 1964) Intention and Convention in Speech Acts. *The Philosophy of Language*. John R. Searle (ed.). Oxford: Oxford University Press.
- Svensson, Jan (2010) Språket som hydra – några tankar om språkvenskapsliga analysperspektiv. *Skandinaviske Sprogstudier* 1, 1:40-66.
- Togeby, Ole (2003) *Fungerer denne sætning?* København: Gads Forlag.
- (2010) Handling, tekstualisering og tekst. *Skandinaviske Sprogstudier* 1, 1:67-92.
- Tsohatzidis, Savas L. (2007) *John Searle's Philosophy of Language: Force, Meaning and Mind*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ulbæk, Ib (2009) Sproghandlinger og tekstbegrebet: hvor er sproghandlingen i teksten?. *Drammatikken i Grammatikken*. Rita Therkelsen & Eva Skafte Jensen (red.). Roskilde: Institut for Kultur og Identitet, Roskilde Universitet.
- van Dijk, Teun A. (1980) *Macrostructures: An Interdisciplinary Study of Global Structures in Discourse, Interaction and Cognition*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Widell, Peter (2001) Illokutioner er assertiver: Et bidrag til belysning af talehandlingens struktur og taksonomi. *Augias* 56-59:15-64.
- (2010) A Plea for a Simple Solution: What a Performative Theory of Illocutions Really Looks Like. *Proceedings of the 22nd Scandinavian Conference of Linguistics, Aalborg, Denmark, June 19-22, 2006*. Hans Götzsche (red.). Cambridge: Cambridge Scholars Press.
- Wittgenstein (1971 (1963)) *Filosofiske Undersøgelser*. København: Munksgaard.